

POLSKA 1944

PERSPEKTYWA SOJUSZNIKÓW I WROGÓW

pod redakcją
Martyny Grądzkiej-Rejak, Dawida Golika

Instytut Pamięci Narodowej
Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
Akademia Ignatianum w Krakowie
Wydawnictwo WAM

Kraków 2016

Spis treści

Martyna Grądzka-Rejak, Dawid Golik	
<i>Wstęp</i>	7
Maciej Korcuć	
<i>Wojna hybrydowa 1944</i>	17
I. Sojusznicy	
Marek Kornat	
<i>Porzucenie sojusznika i odruch współczucia. O brytyjskiej percepcji spraw polskich w roku 1944</i>	93
Jakub Tyszkiewicz	
<i>Od Teheranu do Jalty. Polityka Stanów Zjednoczonych wobec Polski i Polaków w 1944 r.</i>	145
Małgorzata Gmurczyk-Wrońska	
<i>Francuski Komitet Wyzwolenia Narodowego i Rząd Tymczasowy Republiki Francuskiej wobec „dawnej i nowej Polski” – zamknięcie, otwarcie?</i>	165
II. Wrogowie	
Arkadiusz Stempin	
<i>Perspektywa niemieckiego wroga – „nowa polityka” wobec Polski w 1944 r. i jej fiasko</i>	193
Bogdan Musiał	
<i>Polityka Stalina wobec Polski w 1944 r. Kształtowanie granic oraz ustroju państwowego</i>	211

III. Państwa i narody regionu

Aleš Binar

Stanowisko Czechosłowacji wobec Polski w 1944 r. 253

Peter Borza

Polsko-słowackie stosunki podczas pierwszej Republiki Słowackiej w roku 1944 275

Mioara Anton

Czas wojny. Dyplomacja rumuńska a dramat Polski 293

Tibor Gerencsér

Węgry a Polska w 1944 r. Perspektywa sojusznika czy wroga? 311

Arūnas Bubnys

Litwa i Polska w 1944 r. 331

Grzegorz Motyka

Rok 1944. Polska a Ukraina 349

IV. Dyskusja

Czym dla Polaków jest pamięć o roku 1944? 371

Bibliografia 393

Indeks osób 419

Wstęp

Nie ulega wątpliwości, że rok 1944 miał kluczowe znaczenie dla historii powojennej Polski. To wówczas na arenie międzynarodowej rozegrały się wydarzenia, które przypieczętowały zarówno jej przyszłe miejsce w Europie, jak i charakter ustanowionych na jej terytorium rządów. Książka *Polska 1944. Perspektywa sojuszników i wrogów* jest w całości poświęcona międzynarodowym relacjom politycznym i wpływowi, jaki na nasz kraj mieli ówcześni przedstawiciele państw sojuszniczych, wrogich oraz neutralnych. Celem niniejszej publikacji nie jest uchwycenie perspektywy polskiej, władz na uchodźstwie czy Polskiego Państwa Podziemnego w kraju, ale zwrócenie uwagi na perspektywę zewnętrzną – tzn. wybranych państw i narodów – w kontekście sytuacji okupowanych jeszcze ziem Rzeczypospolitej. W związku z tym do współpracy zaprosiliśmy badaczy zajmujących się problematyką stosunków międzynarodowych zarówno z kraju, jak i zagranicą.

Do chwili obecnej powstało wiele prac analizujących relacje polityczne w okresie II wojny światowej. Rok 1944 był jednak najczęściej przedstawiany w Polsce z perspektywy kilku ważnych dla naszego narodu wydarzeń, jak na przykład akcji „Burza”¹, Powstania

---

¹ Zob. m.in. *Operacja „Burza” i Powstanie Warszawskie 1944*, red. K. Komorowski, Warszawa 2004; *Akcja „Burza”*, red. M. Niewierowicz, B. Borucki, Białystok 2010; S. Niedziela, *Akcja Burza 1944 na obszarze wileńsko-nowogródzkim AK*, „Wiedza Obronna. Kwartalnik Towarzystwa Wiedzy Obronnej” 2009, R. 36, nr 2, s. 112-129;

Warszawskiego² czy wydania Manifestu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego i utworzenia tzw. Polski Lubelskiej³. Wokół tych zagadnień narosła obszerna literatura krajowa i zagraniczna. Warto jednak zwrócić uwagę na kilka najnowszych prac, w których poruszany jest temat roku 1944, zazwyczaj w odniesieniu do wybranych, pojedynczych państw. Jedną z nich jest książka Jiřígo Friedla pt. *Na jednym froncie. Czechosłowacko-polskie stosunki wojskowe 1939-1945*⁴. Autor przedstawił w niej stosunki między armią czechosłowacką i polską w trakcie II wojny światowej.

Z. Zieliński, *Akcja „Burza” na terenie Inspektoratu Częstochowskiego AK*, „Niepodległość i Pamięć. Czasopismo muzealno-historyczne” 2007, R. 14, nr 2, s. 171-185; Z. Kempisty, *Akcja „Burza” w Puszczy Białej lipiec-sierpień 1944*, Ostrołęka 1988; *Krakowski Okręg Armii Krajowej w dokumentach*, t. 3, *Akcja „Burza” w Inspektoracie AK Rzeszów*, red. G. Ostasz, A. Zagórski, Kraków 2003.

- ² Por. W. Bartoszewski, *1859 dni Warszawy*, Kraków 2008; *idem*, *Dni walczącej stolicy. Kronika powstania warszawskiego*, Warszawa 2008; R. Bielecki, *Długa 7 w powstaniu warszawskim*, Warszawa 1994; E. Borecka i in., *Exodus Warszawy. Ludzie i miasto po Powstaniu 1944*, t. 1-5, red. E. Borecka, M.M. Drozdowski, J. Górski, J. Kazimierski, Warszawa 1992; A. Chmielarz, W. Borodziej, A. Friszke, A.K. Kunert, *Polska Podziemna 1939-1945*, Warszawa 1991; J.M. Ciechanowski, *Powstanie Warszawskie. Zarys podłoża politycznego i dyplomatycznego*, Pułtusk – Warszawa 2009; *Zbrodnie okupanta w czasie powstania warszawskiego w 1944 roku (w dokumentach)*, red. S. Datner, K. Leszczyński, Warszawa 1962; M. Getter, *Straty ludzkie i materialne w Powstaniu Warszawskim*, „Biuletyn IPN” 2004, nr 8-9 (43-44); J.K.M. Hanson, *Nadludzkiej poddani próbie. Ludność cywilna Warszawy w powstaniu 1944 r.*, tłum. A. Wiśniewska-Walczyk, Warszawa 2004; N. Iwanow, *Powstanie warszawskie widziane z Moskwy*, Kraków 2010; K. Komorowski, *Armia Krajowa. Szkice z dziejów Sił Zbrojnych Polskiego Państwa Podziemnego*, Warszawa 2001; T. Bór-Komorowski, *Armia Podziemna*, Warszawa 1994; S. Korboński, *Polskie Państwo Podziemne. Przewodnik po Podziemiu z lat 1939-1945*, Warszawa 2008; A.K. Kunert, *Kronika powstania warszawskiego*, Warszawa 2004; R.C. Lukas, *Zapomniany holokaust. Polacy pod okupacją niemiecką 1939-1944*, tłum. S. Stodulski, Poznań 2012; J. Sawicki, *Zburzenie Warszawy. Zeznania generałów niemieckich przed polskim prokuratorem, członkiem polskiej delegacji przy Międzynarodowym Trybunale Wojennym w Norymberdze*, Warszawa 1949; N. Davies, *Europa walczy 1939-1945. Nie takie proste zwycięstwo*, przeł. E. Tabakowska, Kraków 2008; *idem*, *Powstanie '44*, Kraków 2004.
- ³ K. Kaczmarek, *Krok za frontem*, Warszawa 2001; K. Kersten, *Narodziny systemu władzy. Polska 1943-1948*, Paryż 1986; M. Łatyński, *Nie paść na kolana. Szkice o opozycji w latach czterdziestych*, Londyn 1985, wyd. 2 rozszerzone, Wrocław 2002; T. Żenczykowski, *Dwa komitety 1920, 1944. Polska w planach Lenina i Stalina: szkic historyczny*, Paryż 1983; *idem*, *Polska lubelska 1944*, Paris 1987.
- ⁴ J. Friedl, *Na jednym froncie. Czechosłowacko-polskie stosunki wojskowe 1939-1945*, tłum. G. Gąsior, Gdańsk – Warszawa 2011.

Ukazał je na tle szerszego kontekstu – wzajemnych politycznych i społecznych, polsko-czechosłowackich relacji. Z kolei o wybranym wycinku relacji rumuńsko-polskich traktuje praca Marka Kornata i Mikołaja Morzyckiego-Markowskiego⁵. Publikacja ta jest obszernym wyborem dokumentów związanych z internowaniem polskich polityków po wrześniu 1939 r., zaś poprzedza je wnikliwy wstęp, sumujący stosunki polsko-rumuńskie w latach 1937-1945. Należy także wskazać książkę Dušana Segeša pt. *Partnerzy czy petenci? Słowacy i Słowacja w polityce rządu RP na obczyźnie*⁶. Monografia ta odnosi się do kwestii słowackiej w polskiej polityce zagranicznej, a w szczególności do kontekstu relacji politycznych polsko-czesko-słowackich oraz polsko-węgierskich w trakcie II wojny światowej. Należałoby także wskazać wydaną w 2014 r. pracę zbiorową pod redakcją Waldemara Grabowskiego pt. *Okupowana Europa. Podobieństwa i różnice*⁷. Książka podzielona jest na cztery bloki tematyczne. W części pierwszej, zatytułowanej *Okupacje. Terror okupanta*, analizie poddano m.in. sytuację okupacyjną w stolicach trzech państw: Polski, Belgii i Francji. Część druga, pt. *Kwestia żydowska*, odnosi się do wybranych zagadnień dotyczących Zagłady, a także pomocy udzielanej Żydom w okupowanej Polsce i za granicą. Część trzecia, pt. *Współpraca polsko-belgijska i polsko-francuska*, analizuje bilateralne stosunki polityczne pomiędzy wskazanymi państwami w okresie II wojny światowej. Ostatnia, czwarta część, zatytułowana *Polskie Państwo Podziemne*, odnosi się do działalności oraz struktur polskiego ruchu oporu, także na tle innych państw europejskich. Pracą, w której rok 1944 stanowi temat przewodni, jest monografia Jacka Chrobaczyńskiego pt. *Konteksty przełomu 1944-1945. Społeczeństwo wobec wojennych rozstrzygnięć. Postawy – zachowania – nastroje*⁸. Jednak w przeciwieństwie do wskazanych wyżej, wybranych publikacji, dotyczy ona przede wszystkim perspektywy polskiej. Autor stara się znaleźć odpowiedź na pytanie o kondycję

⁵ M. Kornat, M. Morzycki-Markowski, *W rumuńskiej pułapce. Internowanie Józefa Becka i Edwarda Śmigłego-Rydza w dokumentach rumuńskich służb specjalnych*, Gdańsk 2011.

⁶ D. Segeš, *Partnerzy czy petenci? Słowacy i Słowacja w polityce rządu RP na obczyźnie*, tłum. G. Gąsior, Gdańsk 2012.

⁷ *Okupowana Europa. Podobieństwa i różnice*, red. W. Grabowski, Warszawa 2014.

⁸ J. Chrobaczyński, *Konteksty przełomu 1944-1945. Społeczeństwo wobec wojennych rozstrzygnięć. Postawy – zachowania – nastroje*, Kraków 2015.

społeczeństwa polskiego po dramatycznych doświadczeniach wojny i dwóch okupacji (niemieckiej i sowieckiej). Zastanawia się nad tym, jak społeczeństwo radziło sobie w 1944 i 1945 r., oraz jak „wychodziło” z tego kataklizmu i traumy. Jak widać, choćby po wskazanych tu przykładach, brak jednak w dotychczasowej historiografii publikacji, która w sposób kompleksowy analizowałaby miejsce Polski w relacjach i układach międzynarodowych oraz rozgrywkach politycznych ówczesnych mocarstw, takich jak Związek Sowiecki, Stany Zjednoczone czy Wielka Brytania oraz państw Europy Środkowo-Wschodniej. Książka *Polska 1944. Perspektywa sojuszników i wrogów* powstała z myślą, by tę lukę w historiografii wypełnić.

Niniejsza publikacja składa się z trzech bloków tematycznych, poprzedzonych artykułem wprowadzającym, a zwieńczonych zapisem debaty, jaka miała miejsce podczas międzynarodowej konferencji naukowej, która odbyła się w Krakowie 17 września 2014 r. Artykuły zostały podzielone na następujące bloki: państwa sojusznicze, państwa wrogie oraz państwa i narody regionu. Do tych ostatnich zaliczono państwa sąsiadujące z Polską w jej przedwojennych granicach, takie jak np. Słowacja, Węgry czy Rumunia, a także uwzględniono perspektywę narodu ukraińskiego. W publikacji nie została wzięta pod uwagę perspektywa białoruska, ze względu na brak jasnego i jednorodnego poczucia świadomości narodowej Białorusinów w okresie okupacji, a także brak reprezentantów tego narodu, którzy odgrywaliby aktywną rolę na arenie międzynarodowej.

Tom otwiera artykuł Macieja Korkucia poświęcony Polsce i Polakom w 1944 r. Autor zaprezentował w nim polską perspektywę ówczesnej sytuacji w kraju oraz na arenie międzynarodowej. Wprowadził do niego współczesne pojęcie wojny hybrydowej, by pełniej unaocznić działania Józefa Stalina wobec Polski. Tekst ten stanowi jednocześnie wprowadzenie do tomu i ukazuje jak ważny był rok 1944 dla dalszych dziejów naszego kraju. Pierwszy blok tematyczny, pt. *Sojusznicy*, otwiera artykuł Marka Kornata pt. *Porzucenie sojusznika i odruch współczucia. O brytyjskiej percepcji spraw polskich w roku 1944*. Autor w sposób szczegółowy analizuje w nim poglądy brytyjskiej elity politycznej i intelektualnej, a także opinii publicznej i społecznej na tzw. sprawę polską. Celnie wskazuje czynniki wpływające na percepcję wymienionych powyżej grup i ich polityczne decyzje. Ukazuje przy tym publikacje i debaty, jakie

w okresie II wojny światowej toczyły się w Londynie, a których jednym z tematów były wojenne i powojenne losy Polski. Kolejny artykuł w tym bloku, autorstwa Jakuba Tyszkiewicza, dotyczy perspektywy Stanów Zjednoczonych, jednego z trzech najważniejszych „graczy” na ówczesnej arenie międzynarodowej. Ukazano w nim realne możliwości wpływu prezydenta USA oraz poszczególnych polityków na los Polski, głównie w kontekście rozgrywek prowadzonych w stosunku do Stanów Zjednoczonych przez ZSRS. Autor zaprezentował i omówił najważniejsze wydarzenia oraz podejmowane w ich obliczu decyzje w okresie pomiędzy konferencjami tzw. Wielkiej Trójki w Teheranie i Jałcie. Ostatni tekst, artykuł Małgorzaty Gmurczyk-Wrońskiej pt. *Francuski Komitet Wyzwolenia Narodowego i Rząd Tymczasowy Republiki Francuskiej wobec „dawnej i nowej Polski” – zamknięcie, otwarcie?*, przedstawia z kolei perspektywę francuską. Autorka podkreśla w nim, że Rząd Polski w Londynie i Francuski Komitet Wyzwolenia Narodowego, a po nim także Rząd Tymczasowy kierowany przez generała Charlesa de Gaulle’a, zajmowały wspólne stanowisko w sprawach niemieckich, ale podobnie jak przed wojną występowały między nimi różnice w ocenie Sowietów i kontaktów z nimi. De Gaulle od początku nie ukrywał wobec rządu polskiego, że Francja nie będzie pośredniczyć w polsko-sowieckim sporze granicznym. Jak się miało okazać, tradycyjny polsko-francuski sojusz nie przetrwał w konfrontacji z pragmatyzmem politycznym i potrzebą zacieśnienia kontaktów de Gaulle’a ze Stalinem.

Na blok drugi, zatytułowany *Wrogowie*, składają się dwa bardzo ważne teksty. Pierwszy z nich, autorstwa Arkadiusza Stempina, pt. *Perspektywa niemieckiego wroga – „nowa polityka” wobec Polski w 1944 r. i jej fiasko*, odnosi się do polityki III Rzeszy Niemieckiej. Według autora, perspektywa z jakiej III Rzesza postrzegała w drugiej połowie 1944 r. okupowaną przez siebie Polskę, narzucając decydom w Berlinie i Krakowie odpowiednią linię postępowania, sprowadzała się do zasadniczej kwestii: czy w ogóle istniały szanse na realizację „nowej polityki wobec Polski”? Nowej, czyli odmiennej od dotychczasowej, której głównymi założeniami były eksterminacja biologiczna ludności i brutalny wyzysk kraju. Autor omawia więc kolejno: istotę „nowej polityki” w Generalnym Gubernatorstwie w drugiej połowie 1944 r., obliczonej na pozyskanie Polaków dla idei wspólnego frontu antybolszewickiego, a w zakresie polityki wewnętrznej luzującej „srubę terroru”. Centralne miejsce w wywodach przypada

przy tym zagadnieniom związanym z Powstaniem Warszawskim. Drugi z artykułów w tym bloku, pióra Bogdana Musiała, pt. *Polityka Stalina wobec Polski w 1944 r. Kształtowanie granic oraz ustroju państwowego*, dotyczy perspektywy najsilniejszego w tym czasie na arenie międzynarodowej polityka – Józefa Stalina oraz kursu wyznaczanego przez ZSRS. Autor ukazuje w tekście, że polityka Związku Sowieckiego wobec Polski była zawsze wypadkową założeń polityki Kremla wobec Niemiec, i nie inaczej działo się w 1944 r. Skrupulatnie przedstawia relacje i zależności między ZSRS a innymi aktywnymi na arenie międzynarodowej państwami, takimi jak Wielka Brytania czy Stany Zjednoczone, które to mogły mieć wpływ na tzw. sprawę polską. Musiał ukazuje poszczególne kroki podejmowane przez Stalina i decyzje, jakie rozstrzygały o przyszłości powojennej Polski, kształcie jej granic oraz ustroju polityczno-gospodarczym. Celnie wskazuje na Stalina jako na „ojca-założyciela” PRL-u i jego nowych warstw przywódczych, podkreślając, że kluczowe w tym względzie decyzje zapadły właśnie w 1944 r. przy niemal biernej postawie państw alianckich.

Blok trzeci – *Państwa i narody regionu* – otwiera artykuł Aleša Binara pt. *Stanowisko Czechosłowacji wobec Polski w 1944 r.* Autor prezentuje w nim zmiany stosunku Czechosłowacji do Polski podczas II wojny światowej. Jego zdaniem, szczególnie szybkie przekształcenia w tej materii można było zaobserwować w roku 1944, a dokładniej pomiędzy grudniem 1943 r., kiedy doszło do podpisania umowy czechosłowacko-sowieckiej, a styczniem 1945 r., gdy Czechosłowacja uznała komunistyczny Rząd Tymczasowy. Autor analizuje zmianę opinii przedstawicieli Czechosłowacji wobec Polski na kilku poziomach. Po pierwsze, ukazuje stosunek czechosłowackiego rządu emigracyjnego z prezydentem Edvardem Benešem na czele, dalej perspektywę komunistycznego ruchu oporu, i finalnie czechosłowackiej elity emigracyjnej, będącej w opozycji do rządu Beneša. Kolejny, korespondujący w pewnym sensie z poprzednim artykuł, to tekst napisany przez Petera Borzę pt. *Polsko-słowackie stosunki podczas pierwszej Republiki Słowackiej w roku 1944.* Autor wskazuje w nim, że czynnikiem, który zakłócał wzajemne relacje polsko-słowackie w 1944 r., była zbliżająca się ofensywa Armii Czerwonej i wynikające z niej obawy o rozprzestrzenianie się ideologii komunistycznej i totalitarnych praktyk na odbijanych Niemcom terenach. Zwolennicy państwowości słowackiej szukali sposobów na utrzymanie po wojnie suwerenności i odbudowę

niezależnego państwa. Próby osiągnięcia tych celów doprowadziły do kilku kontaktów między dyplomatami Republiki Słowackiej i polskiego Rządu na Uchodźstwie oraz przedstawicielami polskiego ruchu oporu. Niemniej, oba kraje od początku II wojny światowej znajdowały się w zupełnie różnym położeniu. Słowacja wraz z III Rzeszą zajęła w 1939 r. część terytorium Polski i wydarzenia te nie pozostały bez wpływu na kontakty i politykę prowadzoną w 1944 r. Trzeci artykuł w tym bloku został przygotowany przez Mioarę Anton i nosi tytuł *Czas wojny. Dyplomacja rumuńska a dramat Polski*. Autorka odnosi się w nim do perspektywy rumuńskiej, w szerszym kontekście niż tylko roku 1944. Ukazuje wydarzenia jakie rozegrały się u schyłku II wojny światowej na tle relacji polsko-rumuńskich od końca lat trzydziestych XX w. aż do pierwszych lat okupacji niemieckiej. Tym samym pozwala czytelnikowi wniknąć w zawile meandry ówczesnych relacji dyplomatycznych, także z państwami takimi jak ZSRS czy USA, i zrozumieć jakie kroki ze strony rumuńskiej, a dotyczące tzw. sprawy polskiej, były możliwe, a jakie pozostawały poza zasięgiem polityków tego państwa. Kolejny tekst Tibora Gerencséra, zatytułowany *Węgry a Polska w 1944 r. Perspektywa sojusznika czy wroga?*, odnosi się do węgierskiego spojrzenia na sprawy polskie. Autor podkreśla w nim, że choć w tych dramatycznych czasach Polacy i Węgrzy walczyli po przeciwnych stronach, to zarówno jedni, jak i drudzy byli ofiarami wojny. W artykule pokazuje elementy sprzyjające budowaniu wzajemnych relacji, jak np. pomoc udzielaną przez Węgrów polskim uchodźcom czy Polakom walczącym w Powstaniu Warszawskim. Swoją analizę przedstawia na szerszym tle relacji węgiersko-niemieckich i węgiersko-sowieckich.

Przedostatni tekst z tego bloku to artykuł Arūnasa Bubnysa *Litwa i Polska w 1944 roku*. W tekście autor koncentruje się na dwóch aspektach relacji polsko-litewskich w trakcie wojny. Pierwszym z nich jest stosunek litewskiego podziemia niepodległościowego do państwa polskiego oraz sprawa Wilna w pierwszej połowie 1944 r. Drugim zaś – spojrzenie sowieckiej władzy Litewskiej SRS na stosunki z Polską Ludową i problemy Polaków na Wileńszczyźnie w drugiej połowie 1944 r. Ostatni artykuł to tekst Grzegorza Motyki pt. *Rok 1944 a Ukraina*. Autor prezentuje w nim podziały, jakie zarysowały się na Ukrainie na początku 1944 r., podkreślając, że mieszkańcy wschodniej Ukrainy w większości orientowali się na Związek Sowiecki. Wskazuje

na działania komunistycznej USRS i jej kontakty z Moskwą, niepozostające bez wpływu na postrzeganie tzw. sprawy polskiej. Motyka zaznacza jednak, że największe oddziaływanie na relacje polsko-ukraińskie wywarła w czasie wojny banderowska frakcja OUN. Analizując te wzajemne stosunki, wykracza poza rok 1944. W konkluzji stwierdza, że przeprowadzona przez banderowców akcja depolonizacji nie była zdeterminowana żadną rzekomą „koniecznością dziejową” ani też nie przyniosła ukraińskiej sprawie narodowej żadnego pożytku. Zaś o przebiegu granicy między USRS a „ludową” Polską zdecydował samodzielnie Stalin, na którego polecenie dokonano też ostatecznej depolonizacji i sowietyzacji zachodniej Ukrainy.

Książkę *Polska 1944. Perspektywa sojuszników i wrogów* zamyka zapis debaty, która zwieńczyła międzynarodową konferencję naukową w Krakowie w dniu 17 października 2014 r. Zdecydowaliśmy o jego dołączeniu, gdyż w trakcie dyskusji zaprezentowano szereg interesujących wniosków z tematyki, która nie została poruszona w artykułach, a dotyczącej pamięci o roku 1944. Dyskusję poprowadził Maciej Korcuć, a wzięli w niej udział: Marek Kornat, Grzegorz Motyka i Arkadiusz Stempin.

Jak widać z powyższego przeglądu artykułów zgromadzonych w książce, podstawowym celem publikacji jest zaprezentowanie postrzegania sprawy polskiej poprzez pryzmat historii politycznej, a nie np. historii społecznej. Autorzy tekstów nie analizowali bowiem spojrzenia różnych grup społecznych, w tym obywateli poszczególnych krajów czy też członków ruchu oporu. Ich perspektywa nie musi być zaś tożsama z perspektywą polityków i oficjalnymi stanowiskami rządów. W tomie nie analizowano także perspektywy żydowskiej. Wynika to z wydarzeń, jakie rozegrały się na okupowanych ziemiach polskich w 1942 r., kiedy nastąpiła finalna faza przeprowadzanej przez Niemców tzw. akcji „Reinhardt” i doszło do eksterminacji znaczącej grupy Żydów polskich i europejskich. Żydzi ukrywający się w 1944 r. w okupowanej Polsce po tzw. aryjskiej stronie starali się przede wszystkim o przetrwanie do końca wojny, pozostając bez realnego wpływu na sytuację Polski na arenie międzynarodowej. Z kolei fakt, że zagłada Żydów węgierskich dokonywała się do połowy 1944 r., nie miał żadnego wpływu na relacje polsko-węgierskie. Kwestia żydowska nie stanowiła także argumentu w polityce Stalina wobec państw Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Polski.

Wyrażamy nadzieję, że książka *Polska 1944. Perspektywa sojuszników i wrogów* nie tylko przyczyni się do lepszego zrozumienia zniuansowanych kontekstów stosunków międzynarodowych schyłku II wojny światowej, ale będzie stanowić inspirację do dalszych badań, szczególnie w zakresie tematów, które nie zostały szerzej poruszone w ramach tego opracowania.

Martyna Grądzka-Rejak
Dawid Golik